

Orde- en strafmaatregelen in de klas

Onlangs heeft de vakbond CNV-Onderwijs samen met het dagblad Trouw een vragenlijstonderzoek gehouden onder 915 leraren en managers in het voortgezet onderwijs.¹ Het gaat over straffen op school. Welke straffen worden zoal toegepast? De boosdoener voorin de klas zetten (58% van de respondenten), de klas uitsturen (66%), laten nablijven (63%), een schrijftaak zoals strafregels (51%), een strafcorvee zoals de klas schoonmaken (33%), etcetera (21%).

Waarom worden leerlingen de klas uit gestuurd? Vooral wegens ordeverstoring en brutaal gedrag tegen de leraar. Maar ook overtreding van de schoolregels (eten, drinken, kauwgum, mobieltje, kleding) en plichtsverzuim (boeken vergeten, huiswerk niet gemaakt) worden door de respondenten als reden genoemd. En met welk doel worden leerlingen de klas uitgestuurd? Vooral om de orde te herstellen en de leerling te laten afkoelen, maar ook om de regels te handhaven en de leerling mores te leren.

Ik heb wat moeite met de opzet van dit vragenlijstonderzoek. De opstellers en rapporteurs zeggen dat ze het over de bestraffing van leerlingen hebben, maar wordt daarmee de hele lading gedekt?

De opstellers nemen voortdurend het woordje *straffen* in de mond, maar ze hadden beter kunnen spreken van *corrigerende interventies van de leraar*. Het is nog maar helemaal de vraag of een interventie als straf bedoeld is. Een veelvoorkomende interventie is bijvoorbeeld dat de leraar een mobieltje inneemt als de leerling daarmee overlast veroorzaakt of zich ermee onledig houdt in de klas. Is dat een straf? Nee, het wordt pas een straf als het mobieltje aan het eind van de dag niet wordt teruggegeven. In eerste instantie is het slechts een efficiënte ordemaatregel. Hetzelfde geldt als leerlingen voorin de klas gezet worden: het beoogde resultaat is vooral dat ze onder verscherpt toezicht staan en minder gelegenheid hebben zich aan de les te onttrekken of anderen uit hun concentratie te halen. Het is meer een ordemaatregel dan een straf.

Ook als de leraar iemand de klas uitstuurt, hoeft er van straf geen sprake te zijn. De leraar beschermt de werkwilligen tegen degene die op dat moment niet bereid of in staat is aan het klaswerk deel te nemen. De non-participant wordt gesepareerd. Dat kan ook in het belang van de betrokkene zijn. Wie z'n boek vergeten is, kan beter in de mediatheek aan iets anders gaan werken. Wie z'n huiswerk niet gemaakt heeft, kan beter eerst z'n huiswerk gaan leren. Wie overkookt van woede, kan beter even afkoelen buiten de klas. Het gaat er dus om de orde in de klas te herstellen, ordentelijk onderwijs mogelijk te maken en de betrokkene gelegenheid te geven orde op eigen zaken te stellen en z'n tijd optimaal te gebruiken. In grote scholen moet het organisatorisch haalbaar zijn een 'strafklas' in te richten, waar leerlingen die 'eruit zijn gestuurd' terecht kunnen. Maar waarom zou men dat een strafklas noemen: zou men niet beter van een 'time-out klas' kunnen spreken?

Zelfs het verplichte nablijven of een extra huiswerктаak, kan worden ingezet als interventie die het directe belang van de betrokkene raakt: niet voor straf, maar om opgelopen achterstand in te halen. Door z'n plichtsverzuim heeft de leerling schade berokkend aan de eigen studievoortgang. De leraar kiest een interventie waarmee de leerling verplicht wordt deze schade te herstellen.

Wat de voornoemde interventies gemeen hebben, is dat ze niet de bedoeling hoeven hebben om de betrokkene nadeel te berokkenen of schade toe te brengen. Het doel kan immers ook zijn bij te dragen aan de studievoortgang van de betrokkene en van z'n klasgenoten. Want daartoe zitten leerlingen op school.

Een verwante functie van interventies is dat de leerling verplicht wordt de schade te herstellen die aan de leraar, aan klasgenoten of aan de schooleigendommen is toegebracht. Als het om interpersoonlijke schade gaat, kan de leerling verplicht worden tot een nabespreking met de gedupeerden en eventueel tot een expliciete spijtbetuinging.² Ook kan er reden zijn voor een vergoeding van materiële of financiële schade. En leerlingen kunnen verplicht worden de eventuele (buitenproportionele) rotzooi op te ruimen die door hun toedoen is aangericht. Hier staat niet het strafrecht maar het *herstelrecht* centraal.

Ik heb moeite met het CNVO-onderzoek omdat geen onderscheid wordt gemaakt tussen voornoemde (niet-disciplinaire) interventies enerzijds en strafmaatregelen anderzijds. Zoals gezegd: strafmaatregelen hebben als primair doel de betrokkene nadeel te berokkenen of schade toe te brengen. Gewoonlijk heeft men daarbij de volgende overwegingen:

- Vergelding: door normoverschrijdend gedrag worden de rechtsorde en de reguliere gezagsverhoudingen op school aangetast. De betrokken dader moet daarvoor boeten.
- Speciale preventie: normoverschrijdend gedrag moet gestraft worden opdat de betrokken dader de gestelde normen voortaan onderkent en respecteert; *de betrokkene dient te leren* dat hij of zij dat gedrag niet meer mag vertonen. Dat is voor zijn eigen bestwil: we moeten hem *mores* leren.
- Generale preventie: normoverschrijdend gedrag moet gestraft worden opdat de potentiële daders de

gestelde normen onderkennen en respecteren; openbare bestraffing dient ertoe *de hele goegemeente te leren* dat ze zich niet aan dat gedrag te buiten mogen gaan.

De voorstanders van strafmaatregelen zullen niet kunnen ontkennen dat ook van niet-disciplinaire interventies een speciaal- en generaal-preventieve werking kan uitgaan, maar ze geloven niet in de effectiviteit ervan. Zij menen dat corrigerende interventies pas werken als ze echt pijn doen: wie niet horen wil moet voelen. Maar anderzijds hebben vele geënquêteerde leraren het gevoel dat het opleggen van straffen evenmin het beoogde effect heeft. Belemmerende factoren zijn de discrepantie tussen de gedisciplineerde schoolcultuur en de permissieve, egalitaire thuiscultuur en het feit dat scholen weinig met de ouders communiceren over hun interventies. Een andere factor is dat vele scholen geen systematisch en doordacht interventiebeleid voeren.

Zowel voor de ontwikkeling van een interventiebeleid als voor de communicatie met de ouders is het van het grootste belang dat men binnen het domein van de corrigerende interventies duidelijk onderscheid maakt tussen disciplinaire of straf-interventies enerzijds en niet-disciplinaire of orde-interventies anderzijds.³

Wes Holleman
weblog onderwijs 16-12-2010
<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ <http://www.cnvo.nl/nc/actueel/nieuws/onderwijs-nieuws/nieuws-details/article/klas-uitsturen-meest-gebruikte-straf.html> (3/12/2010); http://www.trouw.nl/onderwijs/nieuws/article3322970.ece/Leraren_twijfelen_over_nut_straffen_.html; http://www.trouw.nl/onderwijs/nieuws/article3322611.ece/Straf_werkt_lang_niet_altijd_.html; http://www.trouw.nl/onderwijs/article3329202.ece/Juf_het_lijkt_wel_of_u_ons_wilt_opvoeden_.html; <http://www.beteronderwijsnederland.nl/node/7262>.

² Ik bedoel in een situatie waar de leerling zelf reden ziet tot oprechte spijt over het toegebrachte leed en tot het vragen van excuus. Ik bedoel dus niet de excuusbrief die als schrijfstraf wordt opgelegd ('meester, het spijt mij dat ik u beledigd heb, ik zal het nooit meer doen').

³ Dit onderscheid correspondeert slechts tot op zekere hoogte met het verschil tussen orde- en tuchtmaatregelen: onderwijsjuristen rekenen lichte strafmaatregelen tot de ordemaatregelen. Voor hen is bepalend in hoeverre procesrechtelijke waarborgen vereist zijn. In ons betoog daarentegen reserveren we de term *ordemaatregelen* voor maatregelen die tot de niet-disciplinaire corrigerende interventies behoren.